

SZEMES PÉTER

A rauti öröksége

(*Michal Hvorecký Tahiti utópia című könyvéről*)

Hazai és német nyelvterületeken elért szerzői sikereit, valamint több idegen nyelvű fordítást követően immár a magyar olvasók is megismerkedhetnek a szlovák irodalom középnemzedékéhez tartozó Michal Hvorecký műveivel. Első regénye – mintegy kedvcsinálóként – a tavalyi évben jelent meg az Európa Könyvkiadó gondozásában, az ugyancsak Pozsonyban élő György Norbert átültetésében. Az író feleségének, Radanának ajánlott *Tahiti utópia* című alkotása különleges és érdekes vállalkozás, a szlovák (és a magyar) nemzet alternatív történelméből néhány fontos, jellegzetes esztendő krónikája. Az érezhetően gondos kutatást követően, lényegre törően, nagy hitető erővel megkonstruált részekből-mozaikokból összeállított műegész középpontjában egyetlen fiktív tétel, anti-tény áll: a trianoni békediktátumot követően a Felvidék területe a Magyar Királyságé marad, a szlovákok pedig Francia Polinéziába vándorolnak ki, és Milan Rastislav Štefánik vezetésével Tahitin lelnek új hazára, ott hozzák létre államukat. Ezzel kapcsolatban természetesen a felfedezések korától és a gyarmatosítási kísérletektől a zsidók exodusáig és Izrael létrejöttéig sok valós analógia eszünkbe juthat, míg a helyszínválasztást az Édenkert-jelleg, az újrakezdetést lehetővé tevő távolság és a Papeete-i csillagvizsgáló alapítója, a francia szolgálatban álló tudós, majd katonatiszt valós kötődései, életeseményei is indokolják (ezek igazolására két eredeti fotó is a kötetbe került). Utóbbiakat a szerző ügyesen vegyíti a képzelet játékaival (a hős rejtélyes halála például nem a szigeteken, hanem Pozsonyban történt, négy évvel korábban), így munkája nemcsak a szlovák (és magyar) nemzet, de főalakja, Štefánik fiktív életregénye is. Az új (hamis) mítoszteremtés mechanizmusának bemutatása mellett – amelyet jól szemléltet a különböző irodalmi mintákból egybegyűrt, fantázia homokjával megtapasztalt, szatirikus-ironikus teremtéstörténet, valamint a két keretező vers: „A tahiti partoknál...” kezdetű „tradicionális nemzeti himnikus költemény” és a *Sólyom szállt Tahitira*, a „Szlovák nyelv és irodalom Francia Polinéziában” tankönyvből származó kötelező olvasmány – az alkotói szándék szerinti hangsúly a negatív utópia megjelenítésére, az idillt felbomlasztó (részben nemzeti karakterből, másrészt emberi gyarlóságból következő) negatív folyamatok, végeredményben egy, az óhazában hagyottnál semmivel sem jobb, antidemokratikus állapot ábrázolására esik.

A hét rövidebb és egy hosszabb fejezet (a nyolcas szám numerikus szimbólumként többek közt új kezdetre is utal) közül a nyitó az 1923-as évbe kalauzol. A polinézek szemszögéből így írja le a szlovák bevándorlást: „Az őstelepések azt mondogatták, hogy miután végre megszabadultak a perverz, részeges, lusta és élősködő Paul Gauguintól, megjelent egy másik gyanús idegen különös kedvtelésekkel, és a csillagok meg az üstökösök, de leginkább a helyi lányok iránti rajongással. Amaz első után csak néhány szerencsétlen jött a szigetre, a második után már hívatlan tömegek érkeztek...” (19.) A legenda részeként Štefánik és társai repülőgép-balesetben elszenvedett halálát éppen Új-Szlovákia első nemzeti ünnepsége teszi a szerző, a testüket rejtő roncsot az ősi világból származó hatalmas polip viszi a tenger mélyére.

A 2020-ba lépő egység az alapító atya életművét kutató leszármazott kálváriáját beszéli el. A fiatal történésznő bűne csupán annyi volt, hogy hitelességre törekedett, az igazságot kereste, ám azt sem a hatalom, sem a befolyása alá vont tudományterület képviselői nem nézik jó szemmel. A tervezett életrajz helyett írt *Tahiti* című alternatív történeti regényét (ez az eredeti címe Hvorecký művének is), amelyben azzal foglalkozott, mi lett volna, ha a trianoni békét követően létrejön az önálló szlovák állam és az ősök nem vándorolnak ki, betiltják, példányait egyenruhás fiatalok elégetik, alkotóját árulónak bélyegzik, házat táblával jelölik meg, így végül a biztonsága is veszélybe kerül.

A kötet legterjedelmesebb, a korpusz több mint felét kitevő központi egysége az 1921–1922-es történésekkel foglalkozik. A szerző korábról indít, Štefánik párizsi béketárgyalások alatti tevékenységének áttekintésével, amely – valódi érdekérvényesítő képesség hiányában, ami a kis nemzeteket általánosan jellemzi – barátjához, Arábiai Lawrence-hez hasonlóan a szalonokban, kuplerájokban és lebujokban élénkebb, mint a tárgyalóasztalnál. (A konferencia résztvevőinek, menetének és a francia főváros korabeli viszonyainak bemutatása a kötet delikát értékei.) Nem véletlen, hogy végül egyikük sem éri el a kitűzött célokat, és a szlovák politikus hazautazik, ahol elégedetlenséggel és Horthyék erőszakos magyarosítási törekvéseivel, napi megfélemlítéssel kell szembesülnie. (A valójában fordított irányban végbement folyamat ábrázolása jelzi, hogy a nacionalista erőszak mechanizmusa mindenütt ugyanolyan, és a nemzeteket felcserélve az is látható, hogy mi történt a Felvidéken a trianoni békét követően.) Titkos ellenállási mozgalmuk felszámolása és az elszenvedett retorziók után úgy dönt, hogy megszervezi a kivándorlást Tahitira, ahol kellemes környezetben, békében élhetnek és újra találkozhat a lefotózott bennszülött lánnyal is. A menekülő menet nagy nehézségek árán vonul végig Közép-Európán – megpróbáltatásaik és kevés örömeik az Egyiptomból az Ígéret földjére tartó zsidókéhoz hasonlóak –, hogy útjuk zárásaként megérkezzenek Münchenen át (ahol Hitler is felszólal ellenük) Le Havre-ba és onnan hajókkal a trópusokra.

Az 1924-es krónika a vezető nélkül maradt nemzet otthonteremtési törekvéseit mutatja be, amelynek első szimbolikus aktusai a legmagasabb csúcson kettőskereszt elhelyezése és a helyek átnevezése. Civilizációjuk, kultúrájuk kiépítésében is a kontinentális hagyományokat, az óhazából hozott örökséget próbálják az új viszonyok között továbbéltetni, a bennszülöttek tapasztalatát is hasznosítva, akikkel egyre több vegyes kapcsolatot alakítanak ki. Ugyanakkor problémát jelent, hogy a franciák nem akarják elismerni az önálló Új-Szlovákiát, és a Párizsból küldött hivatalnokok és értelmiségiek elveszik a jobb állásokat és tiltják a vallásgyakorlást. Mindezek a helyzet kiéleződéséhez, tüntetésekhez, Európa faszálódásával párhuzamosan helyi szlovák nacionalista szervezetek létrehozásához vezetnek.

1926-ban nagy esőzések okoznak gondot a telepeseknek, amelyek a házakat, az utakat és a termést is tönkreteszik, általános elszegényedést hoznak. A társadalom egyre megosztottabbá válik, amiben a tahiti szokások átvétele (szabad szerelem, tánc, tetoválás – utóbbi szlovák motívumainak beemelése Hvorecký humorát dicséri) és a kommunisztikus eszmék térhódítása egyaránt szerepet játszik. Új nemzeti jelkép születik: az upoa, Štefánik egykori kedves albatrosza, amely szerepet kap az egyre jobban átalakuló hitvilágban is.

A következő mozaik-fejezet ötven esztendővel későbbre, az elbeszélő születési idejére tekint, amikor a madár folytonos éneke sok halált jövendől. Amerikai mintára a franciák ekkor kezdik tesztelni tömegpusztító atomfegyvereiket a Csendes-óceánon, ami természetesen kihat Polinézia és az ottani közösségek életére. Hiába harcoltak hűségesen a szlovákok és a tahitik a szövetségesek oldalán a második világháborúban, most betegséget és pusztulást, folytonos radioaktív sugárzást, a korall bomlásával szigeteik instabilitását kapják cserébe.

2020-ba visszalépve, a könyv megjelenése tartogat még egy csavart, hiszen szerzője előadói meghívást kap Pozsonyba, történeti konferenciára. Magyarországon közben kilépett az Európai Unióból és továbbra is feszült a szlovákokkal való viszonya, így nem véletlen, hogy a „sorosista” vendéget ellenszenvvel fogadják. A rendezvényen hiába beszél megbékélésről és a traumák közös feldolgozásáról, félbeszakítják és válogatott sértések között kivezetik a teremből. Negatív tapasztalatait orvosolja azonban ősei hazájának bejárása, a Felvidék szépségének látványa és a szlovák nyomok, a hagyományőrző és -éltető aktivitás fellelése. Ám amikor a szigetre visszatérve megpillantja dédapja emlékművének oszlopait, megérti, hol az otthona.

Az utolsó egység – 1911-ből – Štefánik indítékait és a tahiti lány rejtélyét fejtí fel. A francia szolgálatban álló feltaláló és csillagász készülő obszervatóriuma távcsövén látja meg Gauguin azóta felnőtt, sokak által képzeletbelinek vélt szeretőjét és azonnal keresni kezdi. Végül megtalálja, kideríti, hogy történetmesélő (rauti) és világát is megismerve mindkettőbe beleszeret. Felsőbb utasításra el kell hagy-

nia várandós kedvesét, visszatérését a háború teszi lehetetlenné, amikor pedig népével együtt sikerül, már nem akad rá a lányra. Végzetes repülése a nemzeti ünnepen az új találkozás vele, a mítosz, mítoszuk beteljesülése.

Michal Hvorecký könyve érdekes és olvasmányos, érezhető műgonddal alkotott munka, amely az epikusi mellett a költői tehetség felmutatását sem nélkülözi. Első magyarra átültetett regénye joggal tarthat igényt az olvasói érdeklődésre – a kiadó részéről remek választásnak bizonyult –, és bizonyára szélesebb körben is megismerteti szerzője nevét. Élvezetes stílusa, minőségi szövegformálása (amelyet itt-ott döccenve, összességében mégis remekül ad vissza György Norbert fordítása), utópiája, utópiái ironikus-szatirikus felépítése, humora mind-mind emellett hat és jól szolgálja legfőbb üzenete kiemelését: a múlttal való szembenézés, a történésznő beszédében hangoztatott megbékélés, a traumák közös feldolgozásának fontosságát. Hiszen csak úgy lehetünk együtt erősek és boldogok, ha – mint a tahiti eredetmondában, mint Štefánik történetében – egymás héjai vagyunk.

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2022.)

Szombathy Bálint munkája